

Qo'ziyeva Gulmira,

*Farg'ona viloyati IIB TQX Jinoyat qidiruv boshqarmasi
Odam savdosiga qarshi kurashish bo'limi katta tezkor vakili, mayor,
mustaqil tadqiqotchi*

ODAM SAVDOSI JINOYATINING OLDINI OLISH VA UNGA QARSHI KURASHISH FAOLIYATIDA XOTIN-QIZLARNING HUQUQIY ONGI HAMDA HUQUQIY MADANIYATINI OSHIRISH

Annotasiya. Maqolada bugungi kunda yurtimizda ayollar uchun yaratib berilayotgan sharoitlar, shunga qaramay taqdir taqozosi bilan odam savdosining qurboniga aylanayotgan ayollar, taqdirilar, bu tuzoqqa tushib qolmaslik uchun nima qilish lozimligi, chora-tadbirlar xususida so'z borgan. Shuningdek, dunyoda odam savdosi qurboni bo'layotgan, odamlar ekspluatatsiyasidan topiladigan daromad statistikasi keltirilgan.

Tayanch so'zlar: odam savdosi, odamlar ekspluatatsiyasi, uyushgan jinoyatchilik, jabrlanuvchi, majburiy mehnat, migrasiya, nikoh agetnlklari, iste'molchi davlatlar.

Аннотация. В статье рассказывается об условиях, созданных для женщин в нашей стране сегодня, о женщинах, которые волею судьбы становятся жертвами торговли людьми, их судьбах, что нужно делать, чтобы не попасть в эту ловушку, меры, которые необходимо предпринять. Также представлена статистика доходов от эксплуатации людей, ставших жертвами торговли людьми в мире.

Ключевые слова: торговля людьми, эксплуатация человека, организованная преступность, жертва, принудительный труд, миграция, брачные агентства, страны-потребители.

Annotation. The article tells about the conditions created for women in our country today, about women who, by the will of fate, become victims of human trafficking, their destinies, what needs to be done in order not to fall into this trap, the measures that need to be taken. Also presented are statistics on income from the exploitation of people who have become victims of human trafficking in the world.

Keywords: human trafficking, human exploitation, organized crime, victim, forced labor, migration, marriage agencies, consumer countries.

Kirish. Bugungi kunda mamlakatimizda davlatlararo migratsiya jarayonlari birmuncha faollashdi, fuqarolarning mehnat qilish, ta'lim olish, turizm va shu kabi turli maqsadlarda boshqa davlatlarga chiqishi, erkin faoliyat olib borishi uchun imkoniyatlar yanada kengaymoqda. Davlatimiz rahbari tomonidan bu borada turli farmon va qarorlar, mutasaddi vazirlik va tashkilotlarning

qaror va farmoyishlari qabul qilinmoqda. Ayniqsa, xotin-qizlarga yaratilayotgan sharoit va imoniyatlar ularning oilada, jamiyatda o'z o'rnini topishiga yo'l ochishi bilan ahamiyatli. "Temir daftar", "Ayollar daftari", "Yoshlar daftari"ning yo'lga qo'yilishi, joriy yilning mart oyida Prezidentimizning birdaniga ikkita – "Oila va xotin-qizlarni tizimli qo'llab-quvvatlashga doir ishlarni yanada jadallashtirish

chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmon hamda "Oila va xotin-qizlar davlat qo'mitasi faoliyatini tashkil etish to'g'risida"gi qarorni imzolashi ham ularga bo'lgan davlat e'tibori va g'amxo'rliqi belgisidir.

Biroq tarixan bizga ma'lumki, har qanday jamiyatda ijobiy omillar bilan birgalikda jamiyat taraqqiyotiga, unda yashovchi fuqarolarning huquq va manfaatlariga tajovuz qiladigan, jamiyatda o'rnatilgan qonunchilik va huquq-tartibotni buzishga urinuvchi, o'z manfaatlarini davlat va jamiyat hamda boshqa shaxslarning manfaatidan ustun qo'yishga harakat qiluvchi salbiy, tor doiradagi shaxslar toifasi ham uchrab turadi. Bugungi kunda ana shunday shaxslar toifasiga odamfurushlarni, ya'ni odam savdosi bilan bog'liq jinoyatlarni sodir etuvchi shaxslarni kiritish mumkin.

Insonlar boylik orttirish maqsadida o'z qavmini, qarindosh-urug'larini, mahalla-ko'ya yashab turgan mahalladoshlarini turlicha aldovlar bilan Rossiya, Turkiya, Qozog'iston, Birlashgan Arab Amirliklari, Janubiy Koreyada yaxshi haq to'lanadigan ishlarga joylab qo'yishni va'da qilib noqonuniy yo'llar bilan olib chiqib ketib, sotib yubormoqdalar. Bunday holat millatimizning fojiasidir. Ayniqsa, bu ishlarga ayollarning aralashib qolishi kechirib bo'lmaz holatdir.

Bugun odam savdosi jahon mamlakatlarining global muammolaridan biriga aylandi. Ayrim davlatlar boshlang'ich, ba'zilar tranzit yoki so'nggi manzil sifatida harakat qilishadi. BMT statistik ma'lumotlariga ko'ra, odamlar kamida **127** mamlakatdan sotuvga chiqmoqda. Ular **137** davlatda ekspluatatsiya qilinmoqda. Hisob-kitoblarga ko'ra, har yili **20-40 million kishi** quldorlikning zamonaviy shakli qurboniga aylanyapti¹.

Afsus bilan ta'kidlash joizki, mamlakatimizda ayrim shaxslar jinoyat sodir etish yo'liga kirib, fuqarolarimizni, jumladan, yosh ayol va qizlarimizni turli aldov va firibgarlik yo'li bilan tuzog'iga ilintirib, ulardan o'zlarining g'ayriqonuniy manfaatlarini yo'lida foydalanib, odam savdosi bilan shug'ullanmoqdalar. Buning oqibatida ko'pgina ayol-qizlar odam savdosining qurboniga aylanmoqda. Uning salbiy oqibatlarini ko'z oldimizga keltiradigan bo'lsak, shu kunga qadar dunyo bo'yicha millionlab ayollar va bolalar qul sifatida shahvoniy va boshqa maqsadlarda ekspluatatsiya qilish uchun sotib yuborilgan.

Odam savdosining boshqa jinoyatlardan asosiy farq qiluvchi xususiyati shundaki, ushbu jinoyatni sodir etilishi oqibatida insonlar (jabrlanuvchilar) jonsiz buyumlarga tenglashtiriladilar.

Odam savdosi – kuch bilan tahdid qilish yoki kuch ishlatish yoxud boshqa majburlash shakllaridan foydalanish, o'g'irlash, firibgarlik, aldash, hokimiyatni suiiste'mol qilish yoki vaziyatning qaltisligidan foydalanish orqali yoxud boshqa shaxsni nazorat qiluvchi shaxsning roziligini olish uchun uni to'lovlar yoki manfaatdor etish evaziga og'dirib olish orqali odamlardan foydalanish maqsadida ularni yollash, tashish, topshirish, yashirish yoki qabul qilish. Odamlardan foydalanish boshqa shaxslarning fohishaligidan foydalanishni yoki ulardan shahvoniy foydalanishning boshqa shakllarini, majburiy mehnat yoki xizmatlarni, qullik yoki qullikka o'xshash odatlarni, erksiz holat yoxud inson a'zolari yoki to'qimalarini ajratib olishni anglatadi².

Uyushgan jinoyatchi guruhlar va g'arazli maqsadlarni ko'zlovchi shaxslar o'z manfaatlarini ko'zlab, mo'may daromad olish yo'lida har qanday qabihlikka qo'l urmoqdalar. Ushbu jinoyat xavflilik darajasiga ko'ra narkotik va qurol-yarog'larning noqonuniy savdosidan keyingi o'rinni egallashi achinarli holdir.

Bunga yaqqol misol sifatida shuni keltirish mumkinki, joriy yilning 30-avgust kuni O'zbekiston Respublikasi IIV TEQKBB hamda Farg'ona viloyati TEQKB Odam savdosi va noqonuniy migratsiyaga qarshi kurashish bo'limi xodimlari bilan hamkorlikda Turkiya davlatining Istanbul shahriga shahvoniy maqsadlarda (*fohishalikda*) foydalanish uchun 2 nafar qizlarni yuborayotgan jinoiy guruh a'zosining jinoiy faoliyati fosh etilib, qizlarning chiqib ketishining oldi olindi.

Jumladan, asli Andijon tumanidan bo'lgan 1983-y.t. "A" ismli fuqaro o'zining Shahrixon tumanidan bo'lgan 1983-y.t. "M" ismli tanishi bilan birga Qo'qon shahridan bo'lgan 1985-y.t. "F" hamda Farg'ona shahridan bo'lgan 1983-y.t. "N" ismli qizlarni hozirgi kunda Istanbul shahrida qo'shmachilik bilan shug'ullanuvchi O'zbekiston Respublikasi fuqarosi "Oydin" ismli ayolga yuborish uchun oldindan til biriktirib, uning ko'magida, fohishalik bilan shug'ullanishi uchun aviachiptalar sotib olinib, kelishuvga asosan jabrlanuvchilarga avvaliga 1500 AQSh dollari ishlab berish sharti bilan Istanbul shahriga fohishalikda ekspluatatsiya qilish orqali jinoiy daromad orttirish maqsadida, Toshkent

¹ <https://www.unodc.org/toc/ru/crimes/human-trafficking.html>

² <http://ht.gov.uz/uz/>

xalqaro aeroportida olib ketilayotgan vaqtida daliliy ashyolar bilan qo'lga olindi hamda tegishli hujjatlar rasmiylashtirildi.

Tahlillarga ko'ra, bugungi kunda odam savdosi singari transmilliy jinoyatlarning inson xavfsizligiga tahdidi natijasida jabr chekayotganlar ko'pchilikni tashkil etib, hudud va chegara bilmaydigan bu jinoyat jamiyat taraqqiyoti va davlatlar rivojiga jiddiy xavf tug'dirmoqda.

Afsuski, respublikamizda odam savdosi bilan bog'liq jinoyatchilikning oldini olish va unga qarshi kurashish yuzasidan davlatimiz tomonidan islohotlar olib borilishiga qaramasdan, bunday holatlar respublikamizda ham mavjud bo'lib, fuqarolarimiz, jumladan, yosh ayol va qizlarimiz turli aldov, firibgarliklar ta'siri ostida odam savdosi qurboniga aylanmoqdalar.

Har kuni istalgan vaqtda majburiy mehnatga, shu jumladan, shahvoniy xizmatlar ekspluatatsiyasiga jalb qilingan ayollarning soni, taxminan, 2,5 mln. ni tashkil qiladi (*Migratsiya bo'yicha Xalqaro Tashkilot ma'lumoti*).

Dunyo miqiyosida odamlar ekspluatatsiyasidan topiladigan yillik daromad, taxminan, 31,7 milliard AQSh dollarini tashkil qiladi. (*Migratsiya bo'yicha Xalqaro Tashkilot ma'lumoti*).

Bundan shu kelib chiqadiki, odam savdosi girdobiga tushib qolishining asosiy sabablaridan biri, u yerdagi mahalliy tilni va qonunchiligini bilmaslik, eng muhimi, noqonuniy ravishda borganligi va pasportlarini ish beruvchilarga berib yuborib, huquqiy himoyasiz bo'lib qolganliklari uchun ularga qul sifatida munosabatda bo'lishmoqda.

So'nggi vaqtlarda ayrim yosh ayol va qizlar hayot tashvishi va qiyinchiliklariga to'g'ri baho bera olmasdan, yengil daromad topish, tez boyib ketish yo'llarini izlashlari oqibatida odamfurushlarning yengil "o'lja"sig'a aylanmoqdalar. Shunday ayollar odam savdogarlari tomonidan ofitsiant, raqqosa, fotomodel, bolalarga enaga, qariyalarga qarovchi, uy bekasi yoki uy xizmatchisi kabi ishlarda ko'p pul ishlashni va'da qilishib, chet elga ishga yollanmoqdalar. Chet elga ishga yollanish, asosan, "tanish-bilishlari", "internet", "telefon", "nikoh agentliklari" va "ishga joylashtirish bo'yicha reklama e'lonlari" orqali amalga oshirilmoqda.

Ammo ular chet davlatga borganlaridan so'ng aldanganliklarini tushunib yetadilar, ularni zo'ravonlik ila fohishalik bilan shug'ullanishga majburlashadi, hujjatlarini olib qo'yib, huquqni

muhofaza qiluvchi idoralarga murojaat etsalar, ularning sog'lig'i va hayotiga xavf solish bilan qo'rqitishadi.

Tahlillarga ko'ra, odam savdogarlari tomonidan yollangan ayol-qizlarning asosiy qismi "iste'molchi" davlatlar – Birlashgan Arab Amirliklari, Turkiya, Hindiston, Indoneziya, Malayziya, Tailand davlatlariga yuborilgan. Fuqarolarimiz chet davlatlarga tranzit davlatlar – Qirg'iziston, Qozog'iston, Rossiya, Ukraina, Armaniston va Ozarbayjon Respublikalari orqali olib chiqilmoqda.

Yollangan shaxslarni bevosita chet elga olib borish uchun odam savdogarlari yo'l xarajatini o'z zimmalariga olib, belgilangan davlatlarga olib boradilar. U yerda "yollangan shaxslar"ning hujjatlarini olib qo'yib, ularni chet el davlatiga olib kelish uchun sarflangan mablag'ni ishlab berish shartini qo'yib, ayollarni fohishalik yoki boshqa ishlarda ishlashga majbur qiladilar. Kelishilgan pulni "ishlab berganlaridan so'ng" jabrlanuvchilarni ko'p hollarda mahalliy huquqni muhofaza qiluvchi idoralarga "topshiradilar" va ular O'zbekistonga deportatsiya qilinadilar.

Achinarli tomoni shundaki, hozirgi vaqtda umrida mahallasidan tashqariga chiqmagan, chet elga borish va ishga joylashishdagi vositachilik bilan bog'liq xavfni tushunib yetmagan yosh ayol-qizlar odam savdosi bilan shug'ullanuvchi shaxslar aldovi, yolg'oniga uchib, katta pul bilan chet elga ketib, sog'lig'i yo'qolishiga, surunkali kasalliklarga chalinish yoki bir umrga nogiron bo'lishiga sabab bo'ladigan tazyiq, zo'ravonlik va qiyinchiliklarga duchor bo'lishmoqda.

Xotin-qizlarni odam savdosi qurboniga aylanib qolishining oldini olish uchun zarur chora-tadbirlarni amalga oshirish lozim.

Ayol-qizlarga nisbatan sodir etiladigan odam savdosiga qarshi kurashish muammosi dolzarb muammolardan biri hisoblanadi. Odam savdosidan ayollarning jabrlanishi oqibatida ertangi yosh avlodni tarbiyalab voyaga yetkazuvchi millat onalariga, jumladan, ularning ortida turgan murg'ak farzandlariga ruhiy va ma'naviy jihatdan salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Eng xavfli shundaki, odam savdosi o'zining girdobiga, asosan, yoshlarni va ayollarni tortayotganligi bilan katta tashvish va xavotir uyg'otmoqda.

Statistik ma'lumotlarga ko'ra, dunyo bo'yicha odam savdosi jinoyatidan jabrlanganlarning 80 foizini ayollar va yosh bolalar tashkil etmoqda. Har

yili dunyo bo'yicha 600 ming nafardan 800 ming nafargacha ayollar va bolalar aldov yo'llari bilan chet ellarga olib ketilib, sotib yuborilmoqda. Eng achinarli tomoni, ayollar bilan tovar sifatidagi savdo ko'lami dunyo bo'yicha yiliga 10 milliard AQSh dollardan oshib ketgan.

Bundan shunday xulosa kelib chiqadiki, mamlakatimizning o'zida tirikchilik qilish imkoniyati bo'la turib, ba'zi ayol-qizlarimizning xorijga olib ketib sotilishi, xo'rlanishi, fohishalikka yollanishida ayollarning soddaligi va ishonuvchanliklari, qisqa vaqt ichida moddiy muammolarni hal etish ilinji, yengil ish topish orzusi, huquqiy bilimlarga ega bo'lmaslik, jinoyatdan jabrlanganlarning dunyoqarashining torligi, sayozligi kabi xislatlari bilan ko'p hollarda o'zlari sababchi bo'lib qolmoqdalar.

Yuqoridagilarni inobatga olgan holda ta'kidlash kerakki, bugungi kunda yosh ayol-qizlarni odam savdosi qurboniga aylanib qolishlarining oldini olishning eng samarali yo'li bu – odam savdosiga qarshi kurashuvchi davlat organlarining o'zaro hamkorlikdagi profilaktik ishlarni, ya'ni ushbu jinoyatlarning qurboni bo'lishga moyil bo'lgan shaxslarga nisbatan qaratilgan ogohlantiruv-tushuntirish targ'ibot ishlarning samaradorligini yanada oshirishdir.

Yuqorida ta'kidlab o'tilgan muammolardan kelib chiqqan holda, ushbu turdagi jinoyatlarning oldini olish va unga qarshi kurashish borasida quyidagi ishlarni amalga oshirish maqsadga muvofiqdir:

- yosh ayol va qizlarni muqaddam odam savdosi jinoyatini sodir etgani uchun sudlanganlar hamda ushbu jinoyatlarni sodir etishga moyil shaxslarning ta'siriga tushib qolishlarining oldini olish yuzasidan tushuntiruv ogohlantiruv ishlarini olib borish;

- ishsiz, biror-bir foydali mehnat faoliyati bilan band bo'lmagan ayol-qizlarni ularning qiziqishlari bo'yicha bandligini ta'minlash;

- ommaviy axborot vositalari bilan hamkorlikda ayrim toifadagi fuqarolarni odam savdosi jinoyatining qurboni bo'lganligi hamda ushbu jinoyatning ijtimoiy salbiy oqibatlariga haqidagi ko'rsatuvlarni berib borish;

- odam savdogarlari tomonidan chet elda ishlashni va mo'may pul topishni va'da qilayotgan

shaxslar haqidagi ma'lumotlarni zudlik bilan joylarda tashkil etilgan ishonch telefonlariga yetkazish bo'yicha tegishli ogohlantiruv ishlarini olib borish;

- ayol-qizlarga nisbatan odam savdosi jinoyatining sodir etilishining oldini olish va unga yo'l qo'yimaslik maqsadida ayollar bilan muntazam davra suhbatlari o'tkazish, ularga zaruriy huquqiy maslahatlar berib borish.

Yuqoridagi chora-tadbirlarni amalga oshirishdan maqsad ish izlab yoki bilim olish uchun chet davlatlarga borish xohish-istagi, niyatida bo'lgan yosh ayol-qizlar bilan to'g'ridan to'g'ri aloqa o'rnatib, ularga ishga yoki o'qishga joylashish tartibi, shart-sharoitlari, shu jumladan, chet elga noqonuniy yo'llar bilan chiqishning salbiy oqibatlariga haqida to'la-to'kis ma'lumotlar berib, ularni odam savdosi girdobiga tushib qolishlarining oldini olishdir.

Xulosa. Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, ayol-qizlarga nisbatan sodir etiladigan odam savdosiga qarshi kurashish bugungi kunda nafaqat huquqni muhofaza qiluvchi idoralarning balki, mamlakatimizda yashayotgan o'zining farzandi, opasi, singlisi va yaqinlarini hayoti hamda kelajagiga befarq bo'lmagan barcha fuqarolarimizning oldida turgan eng mas'uliyatli vazifadir.

Biz ushbu maqolamiz orqali respublikamizning barcha fuqarolari hamda xorijiy davlatlarda mehnat migranti sifatida mehnat qilayotgan ayol-qizlarimizni aldanib, odam savdosi bilan shug'ullanuvchi kimsalar tuzog'iga tushib qolmasligiga, oson va mehnatsiz boyish kabi yolg'on va'dalarga ishonib qolmaslikka, atrofda ro'y berayotgan global muammolarga qarshi kurashish jarayonlarini faol kuzatishga va eng muhimi, ogoh bo'lishga chaqirib qolamiz.

Xorijga ishlash uchun ketayotgan har bir respublikamiz fuqarosi bo'lgan ayol-qizlarimizda o'z iqtisodiy-moliyaviy darajasini yaxshilash, dunyoni ko'rishdan tashqari xalqaro hamjamiyatda O'zbekistonning sha'ni-shavkatini, obro'-e'tiborini oshirish imkoniyati paydo bo'ladi. Ular o'z aql-zakovati, odob-axloqi bilan turli xalqlarda o'zbek millati, mustaqil Vatanimiz haqida muayyan taassurotlar shakllantirishini hech qachon yoddan chiqarmasliklari kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. <https://www.unodc.org/toc/ru/crimes/human-trafficking.html>
2. <http://ht.gov.uz/uz/>